

הקילו בה חכמים לעשות מלאכתו על ידי אחרים אפילו בתוך ביתו, שלא כשאר אבלים (ריטב"א). ואולם התוס' (כאן והלן כו.) לא נקטו כן ופירשו על דבר האבד (וע"ע רעק"א רש"ש ושפת אמת).

דף כ

'קיים כפיית המטה שלשה ימים קודם הרגל אינו צריך לכפותה אחר הרגל...'. לאו דוקא כפיית המטה אלא הוא הדין לשאר דיני אבלות (נמוקי יוסף). ומשמע דוקא אם נהג באבלות, אבל לא נהג, בין במזיד בין בשוגג – אין הרגל מפסיקו, שלא יהא חוטא נשכר. ומכאן יש ללמוד לכל אבל שבעולם שלא נהג אבלות בתוך שבעה – שצריך להשלים כל שלשים [מלבד קריעה, שאם לא קרע שוב אינו קורע לאחר שבעה בשאר קרובים חוץ מאביו ואמו כדלהלן] (עפ"י ראב"ד בתשובה פג, ומובא בפוסקים).

ואם היה אנוס כגון שהיה בדרך ולא יכול היה לנהוג באבלות – יש מצדדים להקל לומר שהרגל מפסיקו (ע' בשו"ת מהרי"ק נג. ובקרוך אורה נקט שאינו מטעם קנס, ולכאורה לדבריו הוא הדין באונס). והריטב"א לא הביא אלא כשהויד. ועוד הביא דעה החולקת על עיקר דין זה.

ואם לא נהג אבלות במקצת הימים – דעת כמה ראשונים שצריך להשלים (ע' בריטב"א; מרדכי הלכות אבלות תתפא ועוד). ואילו בשלחן ערוך (שצו, ב) נפסק שאין צריך להשלים. וכתב בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג קנח, ב) שמסתבר שזה אמור רק בכגון יום שמועה או בשאר ימי אבלות שהם מדרבנן, אבל אם לא נהג אבלות ביום ראשון דאורייתא, נראה שכיון שכלפי חיוב דאורייתא זלזל בכולו, צריך להשלים. וכן הורה למעשה.

יש להעיר שלפי מה שנהגו שאבלות יום ראשון אינו דוחה יו"ט שני של גלויות, הרי שנוקטים למעשה כדעת הראשונים שאבלות יום ראשון דרבנן (כדברי הרמ"א באו"ח תקמח, יג והשו"ע והרמ"א ביו"ד שעט, יג), וכיון שהלכה כדברי המיקל באבל מדוע אין לסמוך על דעה זו לענין הקנס.

ועוד יש לתמוה שמפשוטות לשון הרא"ש (המובא בטור יו"ד שצו) משמע שאף אם לא נהג אבלות ביום מיתה אינו משלים, שכן כתב: 'אבל אם זלזל במקצת הימים ולא נהג בהן אבלות כגון מי שאמרו לו שמת לו מת ביום הראשון [לא כתב: 'מי שאמרו לו ביום הראשון שמת לו מת'] והיה בעיר אחרת ולא נהג אבלות ביום ראשון וביום השני בא לעירו ונהג אבלות, אין צריך להשלים'. וכן משמע מלשון השאלה בשו"ת הרא"ש (כו, ד). ואמנם שיטת הרא"ש שאבילות יום ראשון דרבנן, ועדיין אפשר שלהשיטות שהיא מדאורייתא קונסים אותו, אך מ"מ קשה כנ"ל מדוע לא נסמוך לענין זה על דברי הרא"ש והתוס'.

'אמר ליה יחידאה היא...'. לאו דוקא, שהרי היו זקנים שאמרו כן, אלא כיחידאה היא שאין הלכה כמותו (ריטב"א. וע' תורא"ש. וברש"ש ובשפת אמת פירשו בדרכים אחרות).

(ע"ב) 'שמע שמועה קרובה ברגל ולמוצאי הרגל נעשית רחוקה... שמע שמועה קרובה בשבת ולמוצאי שבת נעשית רחוקה...'. יש בזה חידוש, שאפילו שבת שהיא עולה לימי אבלות שלא כרגל אעפ"כ נידון כאילו לא שמע אלא במוצאי שבת והרי נעשית שמועה רחוקה (עפ"י קרן אורה).

'קריעה בלא שבעה מי איכא' – למי שנוהגים עליו עניני אבלות. אבל ודאי יש קריעה בלא אבלות – על רבו או חכם או חסיד או נשיא (ריטב"א ועוד).

'הוסיפו עליהן אחיו ואחותו הבתולה מאמו ואחותו נשואה בין מאביו בין מאמו'. מלשון זו משמע שהאבלות על קרובים אלו אינה אלא מדרבנן, אבל מדין תורה אינו מתאבל אלא על אותם המפורשים בתורה. כן היא דעת הרמב"ן הריטב"א ועוד. וכבר תמהו (רמב"ן ועוד) על הרמב"ם (אבל ב,ב) שכתב שאחותו מאביו הנשואה, מתאבל עליה דבר תורה.

*

'משרשי המצוה, מה שכתבתי פעמים הרבה במצוות הקודמות, כי האדם נפעל כפי פעולותיו שיעשה, כי מהיותו בעל חומר לא יתפעל לדבר בכח עד שיוציא הענינים מן הכח אל הפועל, על כן בבוא אליו עונש מקרה מות באחד מקרוביו אשר הטבע מחייב האהבה להם, תחייבנו התורה לעשות מעשים בעצמו אשר יעוררוהו לקבוע מחשבתו על הצער שהגיע אליו, ואז ידע ויתבונן בנפשו כי עונותיו גרמו לו להגיע אליו הצער הוא, כי השם לא יענה מלבו ויגה בני איש כי אם מצד חטאים, וזאת היא אמונתנו השלימה, אנחנו בעלי דת יהודית היקרה. ובתת האדם אל לבו ענין זה במעשה האבילות, ישית דעתו לעשות תשובה ויכשיר מעשיו כפי כוחו. והנה מצאנו עם זה במצות האיבול תועלת רב לבני אדם. והמתחכמים הכופרים המהבילים כל דברי העולם ומעשי השם הנוראים, ישיתו און בלבם הרע, יתלו מות בני איש למקרה הזמן, ויחשבו במחשבותם הרעים כי מקרה האדם והבהמה מקרה אחד להם, כמות זה כן מות זה, ועל כן כתבו בספריהם שישרפו 'האומלל מי שידאג כלל', ולעקור ולשרש מלבבינו אמונתם זאת הרעה, חייבתנו התורה במצוה זו, מלבד התועלת במה שזכרנו' (מתוך ספר החינוך רסד).

וכבר כתב הרמב"ם ז"ל (אבל יג,ב):

'כל מי שאינו מתאבל כמו שצוו חכמים – הרי זה אכזרי. אלא יפחד וידאג ויפשפש במעשיו ויחזור בתשובה. ואחד מבני חבורה שמת – תדאג כל החבורה כולה. כל שלשה ימים הראשונים יראה את עצמו כאילו חרב מונחת לו על צוארו, ומשלשה ועד שבעה כאילו היא מונחת בקרן זוית. מכאן ואילך כאילו עוברת כנגדו בשוק. כל זה להכין עצמו ויחזור ויעור משנתו, והרי הוא אומר הכיתה אותם ולא חלו – מכלל שצריך להקיץ ולחול.

דף כא

'ובלבד שלא יעמיד תורגמן' – כי העמדת תורגמן יש בה ענין שררה לדורש [כפי שאמרו (בחגיגה יד). 'שר חמישים' – מכאן שאין מעמידים מתורגמן על הצבור פחות מחמשים שנה. ופרש"י, שאין מעמידים תורגמן לפני מי שהוא פחות מחמשים], הלכך אין ראוי לאבל לנהוג בשררה (עפ"י מימיני מיכאל).

ובערוך השלחן (שפד,ו) פירש שזהו כדי לעשות שינוי כלשהו, ובזמנינו לא שייך דין זה. בספר שמירת שבת כהלכתה (פס"ה הערה מה) צידד שהרגיל ללמד בשבת ברבים י"ל שאם מבטל השיעור נחשב כאבילות בפרהסיא, והביא דוגמא מכך שר"ת היה עולה לתורה כבכל שבת מאותו הטעם. אך יש לחלק שהימנעות מלימוד אינה מורה על אבילות דוקא שיתכן שאין לו ישוב הדעת וחדוה דשמעתא וכד' או מסיבה אחרת. וכן נראה דעת כמה אחרונים, שכל כגון זה אינו כאבילות בפרהסיא.